

ضالغلا

دانشگاه یزد
گروه جغرافیا
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
جغرافیا و برنامه ریزی شهری

ارزیابی عوامل موثر بر پایداری اجتماعی محله های

شهر جهرم

استاد راهنما: دکتر محمدرضا رضایی

استاد مشاور: دکتر احسان لشگری

پژوهش و نگارش: مرضیه بهبهانی

مهر ۱۳۹۳

این پایان نامه را در کمال احترام و امتنان تقدیم می کنم به:

اسطوره های همیشه جاودان زندگی:

آنان که فروغ گمگشته آرزوهایشان را در غرور و شکوفایی فرزندانشان می نگرند.

پدر بزرگوار و صبورم

او که موفقیت های کوچک مرا با برق شادی چشمانش پاداش داد و با صفای باطن و با قلبی آکنده از عشق و

محبت در تمامی مراحل زندگی تکیه گاهم بود.

مادر فداکار و مهربانم

که سجده ایثارش گل محبت را در وجودم پروراند و

دامان گهربارش لحظه های مهربانی را به من آموخت.

گل های شادی و مهربان در بوستان نگاهم

خواهران و برادران عزیز و دوست داشتنییم را که آرزویم پیشرفت و تعالی آن هاست.

تشکر و قدردانی:

سپاس خدای را که فرصت دانش را برایم مهیا ساخت و با سپاس از تمام بزرگوارانی را که مرا در راه تحصیل علم و معرفت همراهی نمودند.

از استاد متفکر، دلسوز، متعهد و نمونه جناب آقای دکتر محمد رضا رضایی را که راهنمایی این پایان نامه را پذیرفته و در تمام مراحل پژوهش با راهنمایی های ارزنده و سنجیده اینجانب را یاری فرموده اند، از صمیم قلب تشکر و قدردانی می کنم.

از استاد محترم جناب آقای دکتر احسان لشگری که مشاوره این پایان نامه را قبول نموده صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم.

از سایر اساتید بزرگوار گروه جغرافیا: آقایان دکتر مستوفی الممالکی، دکتر مظفری، دکتر قدیری، دکتر سرایی و ... که همواره از ایده های خوب آن ها بهره برده ام، تشکر و تقدیر می نمایم.

در پایان سپاس ویژه خود را به خانواده بزرگوارم تقدیم می کنم.

به تنها کسی که نامش همیشه آرامش بخش من خواهد بود و زندگیم دین به اوست، به تو ... .

چکیده

امروزه آگاهی از نقاط قوت و ضعف محلات شهری، نوعی ضرورت برای ارائه طرح ها و برنامه ها محسوب می شود؛ به طوری که استفاده از شاخص های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی، بهداشتی و ... می تواند معیار مناسبی هم برای تعیین جایگاه محلات و هم عاملی در جهت رفع مشکلات و نارسایی هایی برای نیل به رفاه اقتصادی و سلامتی اجتماعی جهت رسیدن به توسعه پایدار باشد. پایداری اجتماعی یکی از ارکان اساسی در پایداری است که در مکانیزم ارزیابی و سنجش پایداری چه در سطح بین الملل و چه در سطح محلی کمتر به آن توجه شده است. پایداری واقعی بدون توجه به ابعاد اجتماعی توسعه پایدار امکان پذیر نمی باشد. هدف اصلی این پژوهش ارزیابی پایداری محلات شهری بر پایه شاخص های اجتماعی است. در این ارتباط رویکرد حاکم بر فضای تحقیق به لحاظ نوع کاربردی و به لحاظ روش توصیفی-از نوع پیمایشی است. روش جمع آوری اطلاعات ترکیبی از مطالعات اسنادی-کتابخانه ای و پیمایشی است که پس از جمع آوری اطلاعات، داده ها توسط نرم افزار *SPSS* موردپردازش قرار گرفت. جامعه آماری پژوهش را شهروندان شهر جهرم تشکیل داده و براساس فرمول کوکران تعداد ۳۲۲ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. میزان روایی از طریق آلفای کرونباخ ۰/۸۲۰ به دست آمد. شناسایی و تعیین روایی شاخصها و متغیرهای پژوهش، از طریق مراجعه به مطالعات پیشین و همچنین نظرات اساتید و متخصصان در این حوزه انتخاب شد. نتایج پژوهش نشان می دهد که وضعیت پایداری در محلات مختلف شهر جهرم متفاوت است به طوری که از لحاظ برخورداری از شاخص های رضایت از مسکن، رضایت از زندگی، رضایت از خدمات شهری، رضایت از عملکرد مسئولان، رضایت از محله، هویت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، امنیت اجتماعی، روابط همسایگی، محلات دهنو، علی پهلوان، کوشکک، شهرک فاطمیه، شهرک مهدیه، مصلی، فرهنگ شهر، کلوان دارای وضعیت بهتری نسبت به محلات دشتاب، گازرون، صحرا، اسفریز، سنان، حسن آباد، جبذر هستند. که بالاترین درجه پایداری در محله دهنو و پایین ترین آن در محله دشتاب سنجش گردید. نتایج حاصل از این مطالعه به شکل آشکاری ارتباط معناداری بین کلیت پایداری اجتماعی و میزان رضایت شهروندان از محله، میزان مشارکت اجتماعی و میزان امنیت اجتماعی را به نمایش می گذارد که نقطه قابل اتکایی جهت تعیین خط مشی برنامه ریزی راهبردی می باشد. که بر مبنای آن فرایندی در پیش روی برنامه ریزان و مدیران شهری قرار گرفته و به واسطه آن می توانند به اولویت بندی اقدامات خود جهت ارتقای محلات شهری منطبق بر فرآیند پایداری اجتماعی بپردازند.

کلمات کلیدی: پایداری اجتماعی، محله شهری، امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شهر جهرم

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول.....	۱
طرح پژوهش.....	۱
۱-۱- بیان مسئله.....	۲
۲-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش.....	۳
۳-۱- پیشینه پژوهش.....	۵
۴-۱- سوالات پژوهش.....	۸
۵-۱- فرضیات پژوهش.....	۹
۶-۱- اهداف پژوهش.....	۹
۱-۶-۱- هدف اصلی.....	۹
۲-۶-۱- اهداف فرعی.....	۹
۸-۱- روش تحقیق.....	۹
۹-۱- جامعه آماری و حجم نمونه.....	۱۰
۱۰-۱- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات.....	۱۰
۱۱-۱- محدودیت های پژوهش.....	۱۰
۱۲-۱- کاربرد نتایج پژوهش.....	۱۱
فصل دوم.....	۱۳
ادبیات و مبانی نظری پژوهش.....	۱۳
۱-۲- تعاریف و مفاهیم.....	۱۵
۲-۱-۲- توسعه.....	۱۵
۱-۱-۲- پایداری.....	۱۶
۳-۱-۲- توسعه پایدار.....	۱۷
۴-۱-۲- ابعاد توسعه پایدار.....	۱۹
۵-۱-۲- توسعه پایدار شهری.....	۲۳
۶-۱-۲- محله.....	۲۶
۷-۱-۲- نظریه ها و دیدگاه های پایداری اجتماعی.....	۳۳

۴۴	۸-۱-۲- عوامل موثر بر پایداری اجتماعی
۴۷	۹-۱-۲- چارچوب نظری تحقیق
۵۱	فصل سوم
۵۱	روش شناسی
۵۱	و ویژگی های جغرافیایی محدوده مورد پژوهش
۵۲	۱-۳- ویژگی های جغرافیایی شهر جهرم
۵۲	۱-۱-۳- موقعیت جغرافیایی
۵۳	۲-۱-۳- خصوصیات زمین شناسی شهر جهرم
۵۴	۳-۱-۳- توپوگرافی (ناهمواری ها)
۵۴	۴-۱-۳- ویژگی های اقلیمی
۵۸	۲-۳- بررسی ویژگی های انسانی شهر
۵۸	۱-۲-۳- پیشینه ی تاریخی شهر جهرم
۵۹	۲-۲-۳- محلات شهر جهرم
۶۰	۱-۳-۲-۳- بررسی و تحلیل روند رشد جمعیت شهر (۱۳۹۰-۱۳۳۵)
۶۳	۳-۳- روش شناسی
۶۳	۱-۳-۳- سوال و فرضیه های پژوهش
۶۴	۲-۳-۳- تعریف عملیاتی مفاهیم (متغیرهای) پژوهش
۶۴	۱-۲-۳-۳- متغیر وابسته
۶۵	۲-۲-۳-۳- متغیر مستقل
۷۸	۳-۳-۳- روش تحقیق
۷۹	۴-۳-۳- جامعه آماری و واحد تحلیل
۷۹	۱-۴-۳-۳- تعداد نمونه و روش نمونه گیری
۷۹	۱-۱-۴-۳-۳- برآورد حجم نمونه خانوار
۸۰	۵-۳-۳- روش جمع آوری و طبقه بندی اطلاعات
۸۰	۶-۳-۳- روایی و پایایی پرسش نامه خانوار
۸۱	۷-۳-۳- شاخص های پژوهش
۸۲	۸-۳-۳- روش تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه ها
۸۶	۱۲-۱- نمودار فرآیند انجام پژوهش

۸۹	فصل چهارم
۸۹	یافته های پژوهش
۹۰	۴-۱-۱- آمارهای توصیفی متغیرهای زمینه ای
۹۶	۴-۱-۲- سنجش میزان رضایتمندی در سطح محلات
۱۰۶	۴-۱-۳- سنجش شاخص مشارکت اجتماعی در سطح محلات
۱۰۸	۴-۱-۴- سنجش شاخص امنیت اجتماعی در سطح محلات
۱۱۰	۴-۱-۵- سنجش شاخص هویت اجتماعی در سطح محلات
۱۱۲	۴-۱-۶- سنجش شاخص اعتماد اجتماعی در سطح محلات
۱۱۳	۴-۱-۷- سنجش شاخص پایداری اجتماعی در سطح محلات
۱۱۵	۴-۱-۸- سنجش شاخص روابط همسایگی در سطح محلات
۱۱۷	۴-۲- ارزیابی پایداری محلات شهری بر پایه شاخص های اجتماعی (آمار تحلیلی)
۱۱۷	۴-۲-۱- تحلیل همبستگی پایداری اجتماعی و میزان رضایت شهروندان از محله
۱۲۲	۴-۲-۳- تبیین پایداری اجتماعی و متغیرهای مستقل با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره
۱۲۳	۴-۲-۴- الگوسازی معادلات ساختاری
۱۲۵	۴-۳- ارزیابی پایداری اجتماعی محلات شهر جهرم با استفاده از مدل تصمیم گیری Topsis
۱۲۶	۴-۳-۱- تبدیل شاخص های کیفی به کمی
۱۲۷	۴-۳-۲- بی مقیاس سازی
۱۲۹	۴-۳-۳- ارزیابی اوزان شاخص ها
۱۳۳	رضایت از خدمات شهری
۱۳۶	۴-۴- جمع بندی تجربی
۱۳۷	فصل پنجم
۱۳۸	مقدمه
۱۳۸	۵-۱- آزمون فرضیات
۱۴۰	۵-۳- نتیجه گیری
۱۴۰	۵-۳-۱- نتیجه گیری حاصل از مباحث نظری
۱۴۱	۵-۳-۲- نتیجه گیری حاصل از یافته های تجربی
۱۴۶	۴-۵- پیشنهادات
۱۴۶	۴-۵-۱- پیشنهادات پژوهشی - تحقیقاتی

۱۴۶	۴-۵-۲- پیشنهادات برنامه ریزی، مدیریتی و اجرایی (راهبردی)
۱۴۹	ضمائم
۱۵۰	۶-۱- پرسش نامه
۱۵۵	۷- منابع و ماخذ

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره (۱-۱): مطالعات مرتبط با پایداری اجتماعی در سطح جهان	۶
جدول شماره (۲-۱): مطالعات مرتبط با پایداری اجتماعی در سطح ایران	۷
جدول شماره (۱-۲): چهارچوب مناسب برای انتخاب شاخص های مورد نظر توسعه	۱۶
جدول شماره (۲-۲): توجه به بنیادهای پایداری بر مبنای اصول پایداری	۱۷
جدول شماره (۳-۲): تعریف توسعه پایدار از دیدگاه محققان و مجامع بین المللی	۱۹
جدول شماره (۴-۲): تعریف پایداری اجتماعی از دیدگاه محققان و مجامع بین المللی	۲۳
جدول شماره (۵-۲): تحول محله های شهری از دوران باستان تاکنون	۳۰
جدول شماره (۶-۲): اصول و ساختار کالبدی- فضایی محلات	۳۱
جدول شماره (۷-۲): تعاریف محله از دیدگاه علوم مختلف	۳۲
جدول شماره (۸-۲): تعاریف اعتماد اجتماعی از دیدگاه محققان جامعه شناسی	۴۵
جدول شماره (۹-۲): تعاریف امنیت اجتماعی از دیدگاه محققان جامعه شناسی	۴۶
جدول شماره (۱۰-۲): تعاریف هویت اجتماعی از دیدگاه محققان جامعه شناسی	۴۷
جدول شماره (۱-۳): چکیده ی دگرگونی های ویژگی های جمعیت و خانوار شهر جهرم حدفاصل ۹۰- ۱۳۸۵	۶۳
جدول شماره (۳-۳): تعریف عملیاتی متغیر رضایت از مسکن	۶۹
جدول شماره (۴-۳): تعریف عملیاتی متغیر رضایت از عملکرد مسئولان شهری	۷۰
جدول شماره (۵-۳): تعریف عملیاتی متغیر رضایت از محله	۷۰
جدول شماره (۶-۳): تعریف عملیاتی متغیر رضایت از خدمات شهری	۷۱
جدول شماره (۷-۳): تعریف عملیاتی متغیر اعتماد اجتماعی	۷۳
جدول شماره (۸-۳): تعریف عملیاتی متغیر رضایت از زندگی	۷۴
جدول شماره (۹-۳): تعریف عملیاتی متغیر روابط همسایگی	۷۵
جدول شماره (۱۰-۳): تعریف عملیاتی متغیر هویت اجتماعی	۷۵
جدول شماره (۱۱-۳): تعریف عملیاتی متغیر مشارکت اجتماعی	۷۶
جدول شماره (۱۲-۳): تعریف عملیاتی متغیر امنیت اجتماعی	۷۸
جدول شماره (۱-۴): شاخص های آماری متغیر سن افراد سرپرست خانوار	۹۱

- جدول شماره (۲-۴): توزیع درصد فراوانی سنی پاسخگویان سرپرست خانوار ۹۱
- جدول شماره (۳-۴): توزیع پاسخگویان سرپرست خانوار بر حسب جنسیت ۹۲
- جدول شماره (۴-۴): سطح تحصیلات پاسخگویان سرپرست خانوار ۹۳
- جدول شماره (۵-۴): توزیع پاسخگویان سرپرست خانوار بر حسب میزان هزینه ماهانه ۹۵
- جدول شماره (۶-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از مسکن ۹۷
- جدول شماره (۷-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از زندگی ۹۹
- جدول شماره (۸-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از عملکرد مسئولان شهری ۱۰۱
- جدول شماره (۹-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از خدمات شهری ۱۰۳
- جدول شماره (۱۰-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از محله ۱۰۵
- جدول شماره (۱۱-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت اجتماعی ۱۰۷
- جدول شماره (۱۲-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان امنیت اجتماعی ۱۰۹
- جدول شماره (۱۳-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان هویت اجتماعی ۱۱۱
- جدول شماره (۱۴-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان اعتماد اجتماعی ۱۱۲
- جدول شماره (۱۵-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان پایداری اجتماعی ۱۱۴
- جدول شماره (۱۶-۴): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان روابط همسایگی ۱۱۶
- جدول شماره (۱۷-۴): همبستگی برای ارزیابی رابطه بین رضایت شهروندان از محله و پایداری اجتماعی ۱۱۷
- جدول شماره (۱۸-۴): همبستگی برای ارزیابی رابطه بین امنیت اجتماعی شهروندان و پایداری اجتماعی ۱۱۸
- جدول شماره (۱۹-۴): همبستگی برای ارزیابی رابطه بین مشارکت اجتماعی شهروندان و پایداری اجتماعی ۱۱۸
- جدول (۲۰-۴): همبستگی برای ارزیابی رابطه بین (رضایت از مسکن، رضایت از زندگی) با پایداری اجتماعی ۱۱۹
- جدول (۲۱-۴): همبستگی برای ارزیابی رابطه بین (رضایت از خدمات شهری، رضایت از عملکرد مسئولان) با پایداری اجتماعی ۱۲۰
- جدول (۲۲-۴): همبستگی برای ارزیابی رابطه بین (هویت اجتماعی، اعتماد اجتماعی) با پایداری اجتماعی ۱۲۱
- جدول (۲۳-۴): نتایج آزمون همبستگی برای ارزیابی رابطه بین روابط همسایگی با پایداری اجتماعی ۱۲۲
- جدول شماره (۲۴-۴): نتایج تحلیل رگرسیونی تاثیر متغیرهای مستقل بر پایداری اجتماعی ۱۲۲
- جدول شماره (۲۵-۴): نتایج تحلیل رگرسیونی تاثیر متغیرهای مستقل بر پایداری اجتماعی ۱۲۳
- جدول شماره (۲۶-۴): اثرات مستقیم، اثرات غیر مستقیم و کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته ۱۲۵

- جدول شماره (۴-۲۷): ماتریس کمی شده و بی مقیاس تصمیم گیری ۱۲۷
- جدول شماره (۴-۲۸): بی مقیاس سازی با استفاده از نورم ۱۲۷
- جدول شماره (۴-۲۹): محاسبه piz ۱۲۹
- جدول شماره (۴-۳۰): اوزان شاخص ها ۱۳۰
- جدول شماره (۴-۳۱): ماتریس بی مقیاس شده ۱۳۱
- جدول شماره (۴-۳۲): ماتریس بی مقیاس موزون V ۱۳۳
- جدول شماره (۴-۳۳): محاسبه بردار ایده آل مثبت و منفی ۱۳۴

فهرست اشکال

عنوان	صفحه
شکل شماره (۱-۲): سه جنبه مهم توسعه	۱۵
شکل شماره (۲-۲): فرآیند توسعه پایدار	۱۸
شکل شماره (۳-۲): ابعاد توسعه پایدار	۲۰
شکل شماره (۴-۲): شاخص های مورد سنجش در ارزیابی پایداری اجتماعی	۲۲
شکل (۵-۲): جمع بندی حاصل از تعاریف در خصوص محله	۲۷
شکل شماره (۶-۲): نظریه ویرث باعث ایجاد ناپایداری اجتماعی می شود.	۴۰
شکل شماره (۷-۲): نظریه نیازسنجی شهری	۴۲
شکل شماره (۸-۲): مقایسه دو نوع رابطه از دیدگاه تونیس در زمینه انسجام اجتماعی	۴۳
شکل شماره (۹-۲): جمع بندی در خصوص نظریه ها و دیدگاه های پژوهش	۴۴
شکل شماره (۱۰-۲): نمودار مدل نظری پژوهش	۵۰
شکل شماره (۱-۳): نقشه موقعیت شهر جهرم در تقسیمات سیاسی کشور	۵۳
شکل شماره (۲-۳): نمودار میانگین دمای ماهانه ایستگاه جهرم	۵۵
شکل شماره (۳-۳): نمودار میانگین بارندگی فصلی ایستگاه جهرم	۵۷
شکل شماره (۴-۳): نقشه تقسیمات کالبدی محله های شهر جهرم	۶۰
شکل شماره (۵-۳): نمودار تغییرات رشد جمعیت شهر جهرم از سال ۹۰-۱۳۳۵	۶۱
شکل شماره (۶-۳): نمودار فرایند انجام پژوهش	۸۷
شکل شماره (۱-۴): نمودار توزیع سنی پاسخگویان سرپرست خانوار	۹۲
شکل شماره (۲-۴): نمودار توزیع پاسخگویان سرپرست خانوار بر حسب جنسیت	۹۳
شکل شماره (۳-۴): نمودار سطح تحصیلات پاسخگویان سرپرست خانوار	۹۴
شکل شماره (۴-۴): نمودار توزیع پاسخگویان سرپرست خانوار بر حسب میزان هزینه ماهانه	۹۶
شکل شماره (۵-۴): نمودار توزیع پاسخگویان سرپرست خانوار بر حسب میزان مالکیت خودرو	۹۶
شکل شماره (۶-۴): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از مسکن	۹۸
شکل شماره (۷-۴): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از زندگی	۱۰۰

- شکل شماره (۴-۱۰): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از عملکرد مسئولان ۱۰۲
- شکل شماره (۴-۸): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از محله ۱۰۶
- شکل شماره (۴-۹): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان مشارکت اجتماعی ۱۰۸
- شکل شماره (۴-۱۰): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان امنیت اجتماعی ۱۱۰
- شکل شماره (۴-۱۱): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان هویت اجتماعی ۱۱۱
- شکل شماره (۴-۱۲): نمودار توزیع میانگین پاسخگویان بر حسب میزان روابط همسایگی ۱۱۶
- شکل شماره (۵-۲): نمودار عناصر اصلی توسعه پایدار (ماخذ: یافته های پژوهش) ۱۴۴
- شکل شماره (۵-۳): نمودار ویژگی محلات پایدار (ماخذ: یافته های پژوهش) ۱۴۴
- شکل شماره (۵-۴): الگوی مناسب رهیافت پژوهشی رهیافت پایداری اجتماعی محله های شهری
 جهرم ۱۴۵

در دو دهه گذشته، مفهوم پایداری به عنوان یک پارادایم جدید توسعه که ترکیبی از جنبه های اجتماعی، اقتصادی و محیطی توسعه می باشد ظاهر شده است. این زمینه ها ابعاد یا پایه های توسعه پایدار نامیده می شود. حقیقتاً مباحث توسعه پایدار در آغاز عمدتاً به موضوعات محیطی توجه داشته است، سپس موضوعات اقتصادی در این مباحث وارد شد و این در حالی است که از اواخر ۱۹۹۰ موضوعات اجتماعی در دستور کار پایداری قرار گرفت (فرزادینیا، ۱۳۸۷: ۵). با وجود این به طور کلی از منظر مشخصه های مهم یک نظام پایدار، سه بعد پایداری شامل: زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی می باشد که بعد اجتماعی پایداری منعکس کننده توسعه انسانی است و در زمینه فرآیند توسعه پایدار نقش پایداری اجتماعی بسیار پراهمیت است.

تلفیق دو نظریه توسعه پایدار و مکتب محیط گرایان فرهنگی منجر به تدوین دیدگاهی با عنوان توسعه محله ای پایدار گردیده است. این دیدگاه مبین این اصل است که محلات شهری دارای درونمایه عظیم اجتماعی و فرهنگی هستند که تنها بازآفرینی فرهنگ شهروندی و توجه به محلات به عنوان بستر زندگی اجتماعی ساکنان، به توسعه محله ای می انجامد (معصومی، ۱۳۸۹: ۱۱). توجه به توسعه پایدار محله ای هر چند به تبار نظری به مفهوم توسعه پایدار در اواخر دهه ۸۰ میلادی بر می گردد، لیکن می توان آن را با توجه به یافته های کوچک کارکردی شهر و در قالب اجتماعات محله ای، مفهومی جدیدتر و دارای سابقه کوتاه تری محسوب نمود. اما نکته لازم در ابتدا شناخت و تعریف محله می باشد.

هر چند واژه محله می تواند از ابعاد مختلف اجتماعی، روان شناسی، ذهنی، اداری، معماری، کالبدی و سیاسی تعریف شود و تعاریف متعددی از محله در جوامع گوناگون وجود دارد (بارتون^۱، ۲۰۰۳: ۲۲). اما تعریف کلی محله به این صورت است: محله مسکونی، کوچکترین واحد برنامه ریزی است که ساکنان آن دارای تسهیلات عمومی و نهادهای اجتماعی مشترک اند و در آن صورت پیاده رفت و آمد می کنند (دیوید سون^۲، ۲۰۰۷: ۲۸۰). در ایران محله به صورت کالبد سکونت ۱۲۵۰-۷۰۰ خانوار با دامنه نوسان شعاع دسترسی پیاده (۵-۴ دقیقه) تعریف گردیده است.

با تاکید بر تعاریف توسعه پایدار و محله های شهری، محله پایدار را می توان این گونه تعریف نمود: محله پایدار محله ای است که دارای ساختمان ها و فضاهایی با مقیاس انسانی، شبکه ای از میدان ها و خیابان های محلی، کاربری های محلی، تسهیلات و خدمات روزمره، حداقل تاثیرات منفی بر محیط زیست، احساس تعلق به مکان و ابزارهایی برای تشویق مردم به احساس مسئولیت

---

1. Barton
2. David Son

در برابر محله باشد(کووان^۱، ۱۳۸۷: ۲۰۵). بنابراین محله پایدار، محله ای است که تلقی از آن به عنوان یک محله و در قالب مجموعه ای از عوامل اجتماعی، کالبدی، روان شناسی، ذهنی و سیاسی دارای معنی و مفهوم باشد. وجود و تحقق معیارهایی نظیر هویت، سرزندگی، پویایی، تامین تجهیزات و خدمات، تنوع و دسترسی مناسب می تواند از ضرورت های یک محله پایدار باشد. در این راستا پژوهش پیش رو قصد دارد پایداری محلات شهری شهر جهرم را بر پایه شاخص های اجتماعی مورد ارزیابی قرار دهد؛ بنابراین در قالب پنج فصل زیر ارائه گردیده است.

در **فصل اول** که به عنوان طرح تحقیق شناخته می شود، به طرح مسئله، ضرورت و اهمیت موضوع مورد بررسی و سوابق تحقیقات مشابه پرداخته شده و سعی گردیده تا چرایی انتخاب و بررسی موضوع کنونی به همراه کلیات روش پژوهش تشریح گردد.

فصل دوم نیز به بررسی ادبیات و مبانی نظری پژوهش اختصاص یافته است. در این فصل پس از معرفی واژگان پایداری، توسعه، توسعه پایدار، ابعاد توسعه پایدار و ... به شرح و بسط نظریاتی از حوزه جامعه شناسی شهری پرداخته شده و در نهایت مدل نظری پژوهش ارائه شده است.

در **فصل سوم** ضمن بیان ویژگی های کلی جغرافیایی و اقلیمی حوزه فراگیر و بیان ویژگی های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی محدوده مورد مطالعه، در ادامه به روش پژوهش، اطلاعات جمع آوری شده، جامعه و نمونه مورد بررسی و هم چنین تشریح روش های بررسی و تحلیل داده ها پرداخته شده است.

فصل چهارم به بیان بررسی یافته های پژوهش اختصاص یافته است شامل دو قسمت کلی می باشد. بخش اول داده های مرتبط با پایداری اجتماعی مورد تحلیل و استنباط قرار گرفته است. در ادامه به بررسی و تعیین میزان پایداری محلات محدوده مورد مطالعه با استفاده از تکنیک فازی پرداخته شده است.

در نهایت در **فصل پنجم** ضمن آزمون فرضیات پژوهش و نتیجه گیری سعی شده است تا راهکارها و پیشنهادهای جهت بهبود وضعیت پایداری محله ای ارائه گردد.

---

1. Cowan

مجلس

العلماء

۱-۱- بیان مسئله

اصطلاح پایداری^۱ به عنوان اصولی برای راهنمایی واکنش های عمومی و خصوصی به کار می-رود. که بر شرایط زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی رایج و آینده اثر می گذارد (حسین زاده دلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۸). توسعه زمانی پایدار است که از نظر اقتصادی ماندگار باشد، از نظر اجتماعی مقبول و از نظر محیطی درست. زیرا هرفعالیتی که به وسیله انسان انجام می گیرد (اجتماعی). غالباً به انگیزه سود و درآمد است (اقتصادی). که در طبیعت و با استفاده از منابع طبیعی صورت می-گیرد (پور طاهری و همکاران، ۱۳۸۸: ۶). پایداری اجتماعی یکی از ارکان اساسی در پایداری است که در مکانیزم ارزیابی و سنجش پایداری چه در سطح بین الملل و چه در سطح محلی کمتر به آن توجه شده است (محمودی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳). پایداری اجتماعی تحت عنوان زندگی سالم، بارور و هماهنگ با طبیعت تعریف شده است. در این تعریف بقا و حیات انسان توأم با نیازهای انسانی و همگام با حفظ کیفیت محیطی و مرتبط با نظام اقتصادی در جهت سطوح به بالاترین سطح رضایت از زندگی تعریف شده است. بستر سازی جهت ظهور و بروز خلاقیت ها، بسیج آحاد مردم در جهت تأمین اهداف توسعه پایدار و نیز اطمینان از آینده ای بهتر برای همه با تأکید بر رفاه مردم بومی و تأکید بر نقش حیاتی آن در مدیریت محیطی و توسعه از ارکان تعریف پایداری اجتماعی است (زارع بیدکی، ۱۳۹۱: ۳).

شهر سنتی با بارزه های ارزشمند کالبدی و اجتماعی اش آینه تمام نمایی از محلات شهری است. به طور کلی محله در شهر سنتی جزئی از یک کل به هم پیوسته است و در ارتباط با سایر اجزا نقش خود را باز می یابد (سعد زرابادی و خزاعی، ۱۳۸۶: ۴۳). محله از دیرباز مکان سکونت خانوارها و سازنده تعاملات اجتماعی بوده است. هرچند، تحولات صنعتی و پسا صنعتی، در کنار ورود ماشین به شهرها، باعث تغییر الگوی زندگی این سکونتگاه ها شده است، اما همچنان نزدیکترین سطح کالبدی به زندگی شهری و در تعامل پویا با احساسات و عواطف انسانی می باشد (شفیعا، ۱۳۸۹: ۲). بررسی و شناخت وضعیت محله و قابلیت و تنگناهای توسعه آن ها به لحاظ پایداری از مسائلی است که اخیراً در فرهنگ برنامه ریزی شهری مطرح شده است. امروزه آگاهی از نقاط قوت و ضعف محلات شهری، نوعی ضرورت برای ارائه طرح ها و برنامه ها محسوب می شود؛ به طوری که استفاده از شاخص های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی، بهداشتی و غیره می تواند معیار مناسبی هم برای تعیین جایگاه محلات و هم عاملی در جهت رفع مشکلات و نارسایی هایی برای نیل به رفاه اقتصادی و سلامتی اجتماعی جهت رسیدن به توسعه پایدار باشد (سرای و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۵-۴۶).

---

1. stability

به منظور ارزیابی پایداری اجتماعی در محلات شهر جهرم، شهر جهرم به دلایل زیر انتخاب و مورد آزمون قرار خواهد گرفت. شهر جهرم^۳ یکی از شهرهای تابعه استان فارس می باشد که در فاصله ۱۸۹ کیلومتری جنوب شرق شهر شیراز مرکز استان واقع است. این شهر ۵۴۳۶ کیلومتر مربع وسعت و جمعیتی معادل ۲۰۹،۳۱۲ نفر را دارا می باشد. در حال حاضر شهر جهرم دارای دوازده محله قدیم، و بیش از هشت محله جدید می باشد که هم به صورت پیوسته و مجزا از دوازده محله قدیم توسعه پیدا کرده اند. سپس توسعه های اخیر شهر در قالب شهرک ها و کوی های جدید و یا توسعه های پیوسته ای که در میان مردم به عنوان ساختار محله ای شناخته شده اند. در این راستا هدف اصلی این پژوهش ارزیابی پایداری محلات شهر جهرم بر پایه شاخص های اجتماعی بوده که با تعریف علمی و عملیاتی این شاخص ها و دست یابی به میزان پایداری در محله های شهر جهرم امکان پذیر می باشد. این پژوهش به دنبال کشف نوع رابطه میان پایداری اجتماعی و میزان امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و رضایت شهروندان از محله در محلات شهر جهرم بوده، به همین منظور شاخص های پایداری اجتماعی در رده شهری شناسایی گردید و برای محلات مختلف شهر جهرم محاسبه گردید. بنابراین پایداری اجتماعی به عنوان متغیر وابسته و امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و رضایت از محله به عنوان متغیر مستقل در محلات شهر جهرم مورد بررسی قرار گرفت. با این فرض که محلات شهر جهرم دارای سبک زندگی و طبقه اقتصادی اجتماعی متفاوتی هستند و این تفاوت ها باعث مداخله در نتایج به دست آمده خواهد شد.

این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال است که وضعیت پایداری اجتماعی در محله های شهر جهرم به چه صورت می باشد. بنابراین پس از مروری بر ادبیات تحقیق، روش تحقیق و جمع آوری داده ها مطرح شده و سپس تحلیل های آماری ارائه شده است. با استفاده از نتایج تحلیل آماری، ارتباط پایداری اجتماعی با میزان امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و ... در محلات شهر جهرم مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت پیشنهادهایی در خصوص مسئله طرح شده عنوان می-گردد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت پژوهش

رشد فزاینده برنامه های توسعه، چه آگاهانه و چه خود به خود، در دهه ۱۹۷۰ به هشدارهای زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی منجر شد. در پاسخگویی به مسائل و بحران های ناشی از اتفاقات فوق الذکر، مفاهیم و رویکردهای جدیدی برای توسعه های آتی مطرح گردید که می توان توسعه پایدار^۱، عدالت زیست محیطی^۲، شهرنشینی جدید^۳ و اخیرا نیز توسعه هوشمند^۴ را نام

---

2. Jahrom City

1. Sustainable Development

برد(حاجی پور، ۱۳۸۵: ۳۹). تا کنون تعاریف متعددی برای توسعه پایدار ارائه شده اند. برای مثال، بر اساس تعریف کمیسیون جهانی محیط زیست، توسعه ای که نیازهای امروزی را بدون از دست دادن توانایی پاسخگویی به نیازهای نسل آینده، ممکن سازد، توسعه پایدار می باشد. در مقایسه با تعاریف و مفاهیم بسیاری که از توسعه پایدار در سطوح بین المللی، ملی، منطقه ای و شهری تاکنون ارائه شده است، می توان گفت که مفهوم توسعه پایدار در مقیاس محله هنوز به قطعیت روشنی نرسیده و ابعاد آن مورد بررسی و تجزیه و تحلیل جدی قرار نگرفته است. این در حالی است که محله های شهری، مکان ها و محدوده هایی هستند که ابعاد مسائل در آن ها کاملا محسوس است (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۸-۳۷). به گونه ای که پژوهش ها و مطالعات زیادی در یکی دو دهه اخیر صورت گرفته است، که همه به نوعی سیاست گذاری، برنامه ریزی و مدیریت شهری را از خردترین واحد، یعنی محله در شهر هدف قرار داده اند(مدنی پور، ۲۰۰۳: ۷۲). بنابراین لزوم توجه به بحث پایداری در سطح محلات امری ضروری است.

محله های شهری به مثابه کوچکترین واحد سازمان فضایی شهر، در پایداری شهری نقش اساسی ایفا می کنند. توسعه محله، یکی از اهداف اصلی برنامه ریزی توسعه پایدار شهری و اقدامی کلیدی در جهت نیل به توسعه پایدار قلمداد می شود. دیدگاه توسعه محله پایدار، رویکرد نوینی را تقویت می کند که در آن حل مشکلات شهری را در بازگشت به مفهوم محله متصور می شود(بزی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱).

بنابراین آن چه در رویکرد توسعه ی محله ای هدف غایی به شمار می رود، مردم و تامین نیازهای اولیه و اساسی آنان با توجه به محیط زندگی آن هاست. این هدف جز از طریق ارج نهادن به جایگاه مشارکت جمعی در قالبی نظام یافته میسر نیست. از آن جا که محلات شهری، کوچک-ترین واحد سازمان فضایی در تقسیمات نظام فضایی شهر محسوب می شوند، لذا اجتماعات محلی در شهرها بهترین کانون و کارگاه مدیریت و برنامه ریزی مشارکت بوده و بیشترین انسجام اجتماعی و مکانی را در بین سایر رده های سازمان فضایی شهر دارا هستند. با رشد عظیم شهرها و نقش چندگانه ای که ایفا می کنند، برنامه ریزی، سرمایه گذاری و مدیریت شهرها را به شیوه شگفت انگیزی پیچیده و دشوار ساخته است. پیچیدگی مسائل و اهمیت آن، نه تنها برنامه ریزان را با واقعیت وجودی این پدیده روبه رو می سازد بلکه آن ها را تشویق می کند روش های پیشین مدیریت شهری را رها کنند و با روشهای نوین به مقابله با این مسائل بپردازند. امروزه تحول در مدیریت شهری و اتخاذ مدیریت نوین عبارت است از: اداره امور شهر به منظور رشد پایدار مناطق

-
2. Enviromental Justic
  3. New Urbansim
  4. Smart Growth